

GÖTEBORGS UNIVERSITET

REDOVISNING

2007-11-14 B9 2498/07

Lön för mödan?

Om förutsättningarna för finansiering av forskarstudier genom doktorandanställning från första dagen

Utredning av doktorandernas studiefinansiering

Sammanfattning

Utifrån statistiska uppgifter och andra faktauppgifter samt utifrån inhämtade yttranden från fakulteterna diskuteras förutsättningarna för en övergång till ett studiefinansieringssystem för forskarutbildningen där de forskarstuderande har doktorandanställning från första dagen. Fakulteterna är överlag positivt inställda till en sådan förändring, men ser större eller mindre svårigheter förenade med densamma. Framför allt gäller detta de fakulteter som har en omfattande stipendiefinansiering. Utredningens rekommendation är emellertid att som ett första steg avskaffa stipendieringen inom samtliga fakulteter. Detta steg bör ha genomförts senast vid utgången av 2008. Vid samma tidpunkt bör, enligt utredningsgruppens rekommendation, fakulteterna ha upprättat planer för en övergång till ett system med doktorandanställning från första dagen inom en treårsperiod.

Uppdraget

Rektor har 2007-06-18 beslutat uppdra åt förvaltningschefen att göra en inventering av förutsättningarna för en övergång till en modell med enbart anställda forskarstuderande utifrån målet att samtliga doktorander som antagits vid universitetet skall ha någon form av anställning redan från första dagen. Det anges därvid som särskilt angeläget att analysera vilka konsekvenser en avveckling av utbildningsbidrag och stipendier får för fakulteterna, främst den humanistiska fakulteten och Handelshögskolan. I samband med inventeringen skall vidare de finansieringsmodeller som utvecklats under senare år och som tillämpas inom Sahlgrenska akademien och den naturvetenskapliga fakulteten belysas.

I uppdraget sägs också att mot bakgrund av de resultat som framkommer bör rekommendationer lämnas för hur universitetet kan övergå till ett system där samtliga doktorander har anställning från första dagen och för vilka övergångsregler som kan komma att krävas.

Uppdraget skall avrapporteras senast den 15 november 2007.

Arbetets uppläggning

För genomförande av utredningen bildades en arbetsgrupp bestående av

Hilding Sjödén, personalavdelningen (sammankallande)
Lennart Adler, naturvetenskapliga fakulteten
Andreas Bjurström, doktorand, globala studier
Anna Frisk, konstnärliga fakulteten

Börje Haraldsson, Sahlgrenska akademien och
Fredrika Lagergren Wahlin, samhällsvetenskapliga fakulteten.

S.k. industri- eller företagsdoktorander eller andra forskarstuderande som bedriver sina studier inom ramen för anställning inom eller utom universitetet omfattas inte av utredningen. I enlighet med gruppens tolkning av uppdraget har utredningen avgränsats till att avse de merkostnader som skulle uppstå om de som har finansiering genom utbildningsbidrag, stipendier eller, i den mån det förekommer, studiemedel eller andra former av lån eller privat finansiering fick doktorandanställning redan vid studiernas påbörjande.

Dataunderlag har inhämtats dels i form av statistiska uppgifter ur framför allt studiedokumentations- och personaldatasystemen, dels – och framför allt – genom en förfrågan till fakulteterna (bil.1). I denna ombads också fakulteterna kommentera och, i förekommande fall, korrigera utsända statistikuppgifter. Sedan remissvaren inkommit har uppföljande diskussioner, framför allt avseende förtydligande av beräkningar av merkostnader för en förändrad finansieringsmodell, förts med fakultetskanslierna.

Reglering av olika finansieringsformer. Konsekvenser för doktoranden

Nedanstående framställning bygger huvudsakligen på Högskoleverkets rapport 2006:44 R, *Kartläggning av stipendier som studiefinansiering i forskarutbildning*.

Hur doktoranderna finansierar sin utbildning får konsekvenser för deras sociala trygghet och rättssäkerhet. En doktorand kan finansiera sina studier genom bland annat anställning, utbildningsbidrag och stipendier.

Anställning som doktorand regleras i högskoleförordningens (1993:100) 5 kap. Utbildningsbidrag regleras i förordningen (1995:938) om utbildningsbidrag för doktorander. I motsats till nämnda finansieringsformer är stipendier inte en reglerad finansieringsform.

En anställd doktorand är både student i högskoleförordningens mening och arbetstagare, vilket bland annat innebär att lagen (1982:80) om anställningsskydd (LAS) samt regler om sjukpenning och föräldrapenning i lagen (1962:381) om allmän försäkring är tillämpliga. En anställning är således den finansieringsform som ger doktoranden den största sociala tryggheten och rättssäkerheten.

Utbildningsbidrag för doktorander kan lämnas till den som antas eller redan är antagen till forskarutbildning.

Bidraget vid heltidsstudier uppgår för närvarande till 14 900 kronor per månad. Utbildningsbidrag får lämnas för högst tolv månader i sänder. Om utbildningsbidraget ges för heltidsstudier får det lämnas för högst två år och

fem månader. Det är dock möjligt att få stöd för längre tid om det finns särskilda skäl, såsom föräldraledighet eller ledighet på grund av sjukdom.

Utbildningsbidraget är skattepliktigt och pensionsgrundande, men lärosätena betalar inga sociala avgifter. Bidraget ger därmed inte någon sjukpenninggrundande inkomst, men får däremot behållas vid hel studieoförmåga under bidragstiden på grund av bland annat sjukdom, föräldraledighet och förtroendeuppdrag. Utbildningsbidrag ger dock totalt sett ett sämre skydd än doktorandanställning.

Den som har fått utbildningsbidrag skall efter ansökan anställas som doktorand senast när två år återstår till doktorsexamen.

Forskarstudier kan helt eller delvis finansieras genom stipendier. Stipendier inrättas ofta med medel från privata fonder och forskningsstiftelser och kan i vissa avseenden ses som ekonomiskt fördelaktiga, då de belopp som betalas ut ofta är högre än utbildningsbidraget efter skatt. Skyddsnetet är emellertid bristfälligt, då stipendier normalt inte är beskattade och därmed inte räknas som inkomst i de olika trygghetssystemen.

Sådana stipendiemedel som kommer från donationer kan ofta, på grund av föreskrifter i stiftelseurkund eller motsvarande, inte användas till andra ändamål än stipendiering. I vissa fall kan finnas möjlighet för lärosätet att ansöka om permutation av stiftelseföreskrifterna, men detta torde beviljas endast undantagsvis.

Den som uppbär stipendium kan normalt inte utföra arbete för universitetet utan att stipendiet ”smittas” och betraktas som skattepliktig inkomst.

Bakgrundsdata om forskarutbildningen vid Göteborgs universitet

I den interna uppföljningen för 2006 konstateras att *antagningen* till forskarutbildningen ökat något under 2006, men att tendensen sett över hela 2000-talet varit vikande. Framför allt är det inom det humanistisk-samhällsvetenskapliga området, som minskningen skett. Närmare 2 500 forskarstuderande var registrerade under 2006, varav två tredjedelar på minst halvtid.

Vad gäller *aktivitetsgrad* studerade något färre än hälften i en omfattning om minst 80 procent. Högst andel med minst 80 procents aktivitet hade Handelshögskolans (HHFN) och naturvetenskapliga fakultetsnämndens (NFN) forskarstuderande. Inom nämnda områden anges c 70 procent av de forskarstuderande ha minst denna aktivitetsgrad. Av dem med hög aktivitetsgrad hade betydligt fler doktorandanställning vid NFN än vid HHFN. Genomsnittlig studietid vid NFN är fyra år. Vid HHFN är motsvarande tid fem år, vilket är högst av samtliga nämndområden 2006.

Inom det medicinska området hade endast en tredjedel 80 procents aktivitet. Inom odontologi var andelen 15 procent. Samtidigt kan konstateras att den genomsnittliga studietiden inom nämndområdet klart understiger andra nämndområdens.

Doktorandanställningarna ökade under 2006 med fem procent relativt 2005 (till 662), samtidigt som antalet utbildningsbidrag minskade med en femtedel. Flera nämnder erbjuder utbildningsbidrag under de två första åren av forskarutbildningen och därefter doktorandanställning under de avslutande två åren.

Antalet utfärdade *examina* var i stort sett av samma omfattning 2006 som 2005 (290 doktors- och 61 licentiatexamina).

I bilaga 2 redovisas en *nationell jämförelse* av antalet doktorander med olika typer av försörjning. (Ursprungsdata hämtade från Ladok.) Noteras kan att Göteborgs universitet har få doktorandanställningar i förhållande till övriga större universitet. Mindre än en tredjedel av de forskarstuderande vid Göteborgs universitet har sådan anställning att jämföra med till exempel Lunds universitet, där andelen är mer än hälften.

Relationen mellan antal studenter i grundutbildning och antal forskarstuderande vid landets lärosäten redovisas i bilaga 3. Av bilagan framgår att förhållandet vid Göteborgs universitet ligger nära medianvärdet för landets större universitet.

Situationen i oktober 2007 vid Göteborgs universitet vad avser forskarstuderande med doktorandanställning (samt anställning som ”doktorand/projektassistent”) respektive utbildningsbidrag redovisas i bilaga 4. Som jämförelse redovisas det totala antalet forskarstuderande enligt Ladok vårterminen 2007. (En jämförelse med oktober 2007 var ej möjlig, då ladokuppgifterna ännu inte uppdaterats.) Av tabellen framgår att 651 personer innehade doktorandanställning, medan 206 personer hade utbildningsbidrag, i 94 fall kombinerat med assistenttjänstgöring. 20 personer hade anställning som doktorand/projektassistent – en förhållandevis ny tjänstebenenämning. Totalt hade således 877 forskarstuderande någon av nämnda typer av försörjning.

Antalet under vårterminen 2007 registrerade forskarstuderande i Ladok med minst 50 procents aktivitet var 1360. Bland dessa fanns 129 stipendiater. Den senare uppgiften är dock något svårtolkad, dels beroende på osäkerhet om kvaliteten i inrapporteringen, dels beroende på att uppgift om huruvida stipendium utgått under hela eller delar av terminen saknas.

I Högskoleverkets ovan nämnda rapport om stipendier som studiefinansiering i forskarutbildningen görs åtskillnad mellan *egeninrättade stipendier*, d.v.s. sådana som lärosätena inrättat för egna medel, *donationsstipendier*, där avkastningen från stiftelser med anknytning till lärosätet används till stipen-

dier och *externa stipendier*, som doktoranderna söker från externa stiftelser och fonder och som betalas ut direkt till doktoranderna.

2006 fanns enligt rapporten 30 egeninrättade stipendier till ett sammanlagt belopp om 1 352 kkr vid Göteborgs universitet. Samtliga dessa återfanns inom det medicinska vetenskapsområdet. Sahlgrenska akademien har numera i princip avskaffat stipendier som finansieringsform. Samma år fanns inom universitetet 11 donationsstipendier – 8 inom hum-sam-området och 3 inom området konstnärligt utvecklingsarbete – till ett sammanlagt belopp om 945 kkr. Dessa stipendier användes huvudsakligen till tillfällig finansiering under någon månad. Huvuddelen av stipendierna är således externa. Det förekommer att externa finansiärer av forskningsprojekt förutsätter stipendiefinansiering för de doktorander som ingår i projektet.

Genom ”samkörning” av Ladok och Palasso får man fram uppgifter om antalet i Ladok registrerade doktorander med *någon form av anställning* vid universitetet. En sådan jämförelse för vårterminen 2007 visar att det utöver doktorandanställning och anställning som assistent med utbildningsbidrag fanns förhållandevis många (282) doktorander med annan typ av anställning. De största grupperna är universitetsadjunkt (93), biträdande forskare (75), universitetslektor (26), forskare (14) och gästlärare (13). I övrigt fanns ytterligare närmare ett trettiotal tjänstebestämmningar. Någon analys av aktivitetsgraden för innehavarna av sådana anställningar har inte gjorts. (De omfattas inte heller av det egentliga utredningsuppdraget även om det kan konstateras att man sannolikt i flertalet fall skulle kunna omvandla anställning som biträdande forskare till doktorandanställning för dem som är antagna till forskarutbildning.)

Fakulteternas skiftande förutsättningar för finansiering av doktoranderna avspeglas inte bara i fakultetsanslagets storlek utan också i, bland annat, omfattningen av *externa medel*. I tabell 1 redovisas tilldelat fakultetsanslag samt utfallet av forskningsbidrag och -uppdrag för 2006. Skillnaden i såväl omfattning av externa medel som i relativ fördelning mellan anslag å ena sidan och bidrag och uppdrag å den andra är stor mellan nämndområdena. Mest beroende av fakultetsanslaget är den humanistiska fakulteten medan de externa intäkterna för samtliga övriga nämndområden (UFL, med dess särställning, oräknad) överstiger fakultetsanslaget.

Tabell 1. Tilldelat fakultetsanslag 2006 samt utfall av forskningsbidrag och forskningsuppdrag 2006

Alla belopp i mkr

Nämnd	Fakultetsanslag	Bidrag	Uppdrag
HFN	148,9	54,7	11,0
SFN	84,5	106,0	15,9
HHFN	55,8	88,6	15,7
UFN	20,4	55,8	25,1
SA exkl lua/tua	226,5	394,1	61,7
NFN	183,1	209,9	18,0
KFN	21,9	19,7	5,9
ITN	10,0	14,7	1,2
UFL	7,5	1,2	0,0
Summa	758,6	944,7	154,5

HFN exkl. anslag till sekretariatet för genusforskning (=6,5 mkr)

NFN exkl. anslag till Botaniska trädgården (=5,6 mkr)

Att doktoranderna har högre *sjuktal* än det genomsnittliga vid universitetet har uppmärksammats under senare år. Frågan kan ha sitt intresse också i detta sammanhang, då det inte är orimligt att tänka sig ett samband mellan *sjuktal* och trygghet/otrygghet i försörjningssituationen.

Andelen doktorander med mer än 60 dagars sjukfrånvaro uppgick 2006 till 5,8 procent medan motsvarande andel för samtliga anställda vid universitetet var 4,5 procent. I den bland doktorander dominerande åldersgruppen, 30 - 49 år, var skillnaden emellertid mindre: 4,7 respektive 4,3 procent.

Konsekvenserna av en avveckling av stipendier och utbildningsbidrag. Fakulteternas bedömning

Naturvetenskapliga fakulteten

Naturvetenskapliga fakultetsnämnden har sedan länge uppfattat reglerna i Högskoleförordningen 7 kap. 3 § som att normalfallet är att antagna forskarstuderande skall ha utbildningsbidrag eller doktorandanställning. Fakulteten har dimensionerat forskarutbildningen i enlighet med detta och har endast utbildningsbidrag och doktorandanställning som godkända finansieringskällor. Dock finns några doktorander anställda vid företag, så kallade "industridoktorander", med bättre villkor än vad som gäller doktorandanställning.

Doktorandanställning är ungefär dubbelt så kostsam för arbetsgivaren som utbildningsbidrag. Redan idag erbjuds doktorandanställning flertalet av dem som antas till studier på forskarutbildningsnivå vid fyra av fakultetens nio

institutioner. Skillnaden mellan nuvarande kostnader för utbildningsbidrag och doktorandanställningar och de lönekostnader som skulle föreligga om samtliga forskarstuderande innehade doktorandanställning är enligt fakultetens beräkning c 20,2 mkr. Fakulteten bedömer därmed att ett medelstillskott i denna storleksordning skulle krävas för oförändrad utbildningsvolym när den nämnda finansieringsmodellen fått fullt genomslag. Avgörande för kostnadsökningen är dels att ingångsersättningen ökar från 14 900 kr/mån till 18 850 kr/mån, dels att utbildningsbidraget i motsats till löneleden inte belastas med löneomkostnadspåslag (LOP).

Om en omställning från utbildningsbidrag och andra finansieringskällor till doktorandanställningar skall ske, är det naturvetenskapliga fakultetsnämndens uppfattning att detta skall göras inom ramen för respektive fakultetsnämnds tilldelade fakultetsmedel. Naturvetenskapliga fakultetsnämnden tillåter inte andra finansieringsformer än utbildningsbidrag och doktorandanställningar, något som bland annat inneburit att man avstått från att anta ett antal doktorander med stipendiefinansiering.

En betydande andel doktorander finansieras av externa medel. Erfarenheterna av den naturvetenskapliga fakultetens modell för finansiering är överlag goda. Ingen doktorand behöver känna oro över forskarutbildningens finansiering. Han eller hon är – under förutsättning att studierna fortskrider i normal takt – garanterad försörjning under 48 månader.

Sammanfattningsvis är fakultetsnämnden i princip för att doktoranderna har en finansiering som ger dem bättre anställningstrygghet och bättre förutsättningar inom socialförsäkringssystemet, men vill samtidigt framhålla följande. Sedan några år tillbaka har flera institutionsledningar indikerat att de vill se en utveckling mot postdoc-anställningar, något som skulle medföra en minskad antagning till utbildning på forskarnivå. Om dessutom kostnaden för doktorander blir betydligt högre än idag skulle således antalet antagna doktorander komma att minska väsentligt. Fakultetsnämnden har inte tagit ställning till hur den ser på denna utveckling, vilken dock är problematisk i förhållande till de av regeringen uppsatta examinationsmålen för forskarutbildningen.

Vad avser *tidsplanen* för att helt avveckla utbildningsbidragen bedömer fakultetsnämnden att detta bör vara möjligt att göra under en period av två till tre år. Nämnden skulle gärna se en i stort sett omedelbar avveckling, men finner inte detta försvarbart på grund av ett för närvarande stort underskott inom grundutbildningen.

Samhällsvetenskapliga fakulteten

Inledningsvis konstateras att samhällsvetenskapliga fakultetens övergripande ansvar och allmänna tillsyn gällande forskarutbildningen till mycket stor del baseras på institutionernas/enheternas självbestämmande. Med anledning av

detta har fakulteten anmodat varje institution/enhet att besvara stora delar av den ursprungliga anmodan. Nedan följer en sammanfattning av dessa svar.

Vad gäller forskarutbildningens dimensionering vid en eventuell avveckling av utbildningsbidrag, stipendier och studiemedel (något som förekommer, om än i begränsad omfattning) bedömer samtliga enheter utom Förvaltningshögskolan att antalet doktorander skulle komma att minska, givet oförändrad medelstildelning. Förvaltningshögskolan anger inga konsekvenser i och med att man från och med hösten 2007 redan tillämpar ett system där alla doktorander som antas skall ha anställning från första dagen. Övriga institutioner räknar med en minskning av antalet doktorander till omkring hälften – från en redan låg nivå. Därigenom minskar antalet prestationer inom forskarutbildningen och därmed underlaget för finansieringen.

Fakulteten anger, som en grov uppskattning, att det skulle krävas ett *medeltillskott* om c 8,4 mkr för att behålla nuvarande dimensionering av forskarutbildningen.

Omställningsperioden bör enligt flertalet av enheterna vara minst tre år såvida inte nya medel tillförs. Även om man allmänt är positiv till reformen menar man att det är nödvändigt med en kraftig förstärkning av anslaget om reformen skall kunna genomföras utan avsevärda negativa konsekvenser för genomströmning och, inte minst, forskarmiljöer. Statsvetenskapliga institutionen framhåller vidare bland annat att forskarutbildningens finansiering inte bör göras avhängig av ”graden av lyckosamhet i de etablerade forskarnas ansökningar om externa medel, som möjliggör projektanställningar. Erfarenheten visar att en sådan uppläggning bäddar för ryckighet och osäkerhet, och dessutom drar mycken kraft som skulle kunna läggas på en kvalitativt högtstående undervisning på forskarnivån.”

Psykologiska institutionen redovisar sina erfarenheter av olika typer av finansiering och framhåller finansieringsformen där en extern arbetsgivare ger utrymme i en anställning att bedriva forskarutbildning på halvtid som en effektiv variant, vilken gjort det möjligt att anta och examinera ett betydande antal doktorander. Man framhåller att

”För institutionens del är den anknytning till professionsbaserad forskning som sker genom att externa arbetsgivare ger möjlighet till forskning inom en extern anställning mycket väsentlig. Anställning som doktorand kräver förmodligen att medel överförs till universitetet från sådana externa arbetsgivare. Det är helt nödvändigt att det skapas smidiga och icke fördyrande rutiner för hur sådana arrangemang skall genomföras, så att personer lämpliga för doktorandstudier inte förhindras att bli antagna och institutionen inte går miste om väsentligt utbyte med professionsbaserade forskningsfrågor.”

Det är dock utredningsgruppens tolkning att nämnda konstruktion inte omfattas av utredningsuppdraget. (Jfr s.k. företags- och industridoktorander!)

Sahlgrenska akademien

Arbetet med utbildningen på forskarnivå har sin bas i de strategiska mål som fastställts av Sahlgrenska akademins styrelse.

För år 2007 har Sahlgrenska akademien avsatt 25 375 kkr för studiefinansiering inom akademien. 18 250 kkr har fördelats till institutionsbundna doktorandplatser och 7 125 kkr till projektbundna platser. Övrig studiefinansiering sker vanligtvis med externa medel.

Medelkostnaden för en heltidsdoktorand finansierad av fakultetsmedel är cirka 300 kkr per år då halva tiden normalt finansieras med utbildningsbidrag och resterande del av doktorandanställning.

De flesta doktorander, som bedriver sina studier på deltid, har en annan arbetsgivare än Göteborgs universitet. Deras studiefinansiering belastar därmed inte fakultetsanslaget.

Sedan den 1 juli 2006 är det vid Sahlgrenska akademien inte tillåtet att finansiera studier på forskarnivå på heltid med stipendier, men doktorander med annan arbetsgivare än Göteborgs universitet, oftast sjukvården, kan ta emot enstaka stipendiemånader från till exempel stiftelser eller Göteborgs Läkaresällskap. Fortfarande är det möjligt för doktorander från andra länder att finansieras via stipendier från hemlandet om dessa överstiger 10 000 kronor per månad.

Den heterogena finansieringen av doktorander gör att det är svårt att exakt ange den egentliga kostnaden för utbildningen. Rådet för forskarutbildning har dock gjort en skattning utgående från medelkostnaden för heltidsstudier för de c 125 doktorander som disputerar varje år. Då en disputation innebär heltidsstudier på fyra år (eller på halvtid i åtta år) blir den totala kostnaden $4 \times 125 \times 300\,000$ kronor = 150 miljoner kronor per år. Fakultetsanslaget utgör således 17 procent av den faktiska kostnaden för studiefinansieringen. (Därtill kommer naturligtvis kostnader för förbrukningsmaterial etc., c 100 mkr, och kostnader för handledartid. Av tradition ersätts inte handledarna, utom vid vissa externt finansierade projekt, men denna "dolda" kostnad kan uppskattas till c 100 mkr).

Sammanfattningsvis täcker fakultetsanslaget mellan 8 och 17 procent av kostnaden för utbildningen på forskarnivå.

Undersökningar visar att studenter på grundutbildningsnivå har ett stort forskningsintresse och kan tänka sig en utbildning på forskarnivå. Detta till trots har det under lång tid varit svårt att rekrytera heltidsdoktorander från vissa utbildningar. Så t.ex. väljer få läkare att bli heltidsdoktorander. En orsak torde vara doktorandens privatekonomi, en annan otydliga karriärvägar.

Ersättningsnivån för heltidsdoktorander är låg – utbildningsbidrag under de två första åren, även om det i vissa fall tillkommer ersättning för undervisningsinsatser. Om universitetet önskar rekrytera de bästa studenterna måste dessa kunna erbjudas konkurrenskraftiga villkor. Rekryteringen av heltidsdoktorander är av stor strategisk betydelse då framtidens forskningsledare och handledare främst rekryteras ur denna grupp.

Utbildningen på forskarnivå är helt beroende av tillgången på kompetenta handledare. Handledningen ingår naturligtvis i anställningen för akademiska lärare men därutöver finns också andra incitament för handledarna. Doktoranden utför viktig forskning och växer gradvis till att bli en akademisk tillgång i forskargruppen. Detta har tidigare kunnat ske till låg ersättning i form av stipendier och utbildningsbidrag. Doktorander har därmed under sin utbildning fungerat som ”billig arbetskraft” för i vart fall medicinsk forskning. Ur ekonomisk synvinkel skulle det bli betydligt mindre attraktivt att rekrytera doktorander på externa medel till 100 procent om doktoranden erbjöds anställning vid antagningen. Om nya doktorander skall ha doktorandanställning kommer det sannolikt att medföra en minskning av antalet externfinansierade heltidsdoktorander. En sådan minskning är dock i linje med Sahlgrenska akademins strategiska plan.

Antalet stipendiater utgör mindre än 1 procent av de doktorander vid Sahlgrenska akademien (med aktivitet 0-100 %) som finns registrerade i Ladok.

Som ovan nämnts disputerar varje år c 125 doktorander vid akademien, varav majoriteten studerat på deltid. Antalet aktiva heltidsdoktorander beräknas uppgå till c 240 totalt, vilket motsvarar 60 disputerade per år. 134 doktorander uppbär doktorandanställning medan 87 har utbildningsbidrag (varav 28 i kombination med assistenttjänstgöring), vilket motsvarar 221 av 240, eller 92 procent. Resterande, med undantag av ett litet fåtal stipendiater, finansieras sannolikt genom heltidstjänster inom sjukvården.

Sammanfattningsvis försörjs en betydande andel av akademins heltidsdoktorander redan i dag genom doktorandanställning. Av dessa är 84 platser finansierade av fakultetsmedel (2 år utbildningsbidrag + 2 års doktorandanställning.)

Stipendier är som nämnts redan borttagna, vilket i sig innebar en kostnadsökning med c 30-35 procent. Högskoleförordningens krav på doktorandanställning de sista två åren innebär en nästan fördubblad kostnad under dessa två år jämfört med utbildningsbidrag. Att nu ta steget fullt ut och införa anställning innebär 30-35 procent ökade kostnader jämfört med nuvarande system, och nära nog en fyrdubbling jämfört med ett system helt baserat på stipendier. Det är denna jämförelse som är relevant för institutioner och doktorandprojektledare. Merkostnaden utgörs av LOP.

Att erbjuda doktorandanställning från första dagen skulle innebära att den årliga kostnaden för en doktorandplats ökade från 300 kkr till 422 kkr. Doktorander på utbildningsbidrag som medverkar i undervisningen i dag får ett 20 procent assistentarvode om cirka 72 tkr/år, vilket institutionerna inte behöver betala till dem som har doktorandanställning. Denna del av kostnadsökningen är således redan i dag finansierad via grundutbildningsanslag. Den reella *kostnadsökningen* torde därför vara c 50 kkr per doktorand och år.

Många doktorander är externfinansierade. Detta gäller främst deltidsstuderande doktorander med annan arbetsgivare än Göteborgs universitet, vilka dock inte omfattas av det nu aktuella förslaget. Flera doktorander på heltid finansieras med externa medel och för denna grupp kommer projektledarnas kostnader att stiga med 30-35 procent. Att ge samtliga forskarstuderande på heltid doktorandanställning från start innebär därför sannolikt att antalet helt externt finansierade doktorander minskar med 30-50 procent.

Nämnden avrådde under ett par år från bruk av stipendier som finansieringskälla innan detta helt avskaffades från och med den 1 juli 2006. En befarad nedgång i antalet nyantagna doktorander visade sig bli det omvända. Under det år som gått har fler doktorander än någonsin registrerats vid Sahlgrenska akademien. Det är för tidigt att dra några långtgående slutsatser av detta, men någon alarmerande minskning tycks borttagandet av stipendier ändå inte få till resultat.

Rådet för forskarutbildningsfrågor har föreslagit akademistyrelsen att Sahlgrenska akademien skall införa doktorandanställningar till alla på heltid med Göteborgs universitet som arbetsgivare.

Med en allokering av doktorandernas del av undervisning till finansiering av anställningar, beräknas akademien till 70 procent kunna delfinansiera 135 heltidsdoktorander, det vill säga 34 nyantagna per år, med ett *medelstillskott* om c 8,5 mkr. Utan budgetförstärkning, med nuvarande 50 procent delfinansiering och med två års utbildningsbidrag är motsvarande platsantal 169. Åsikterna inom akademien går emellertid isär. Det finns de som anser att kostnaderna för doktorander måste hållas nere för att så liten andel som möjligt av forskningsmedel skall användas till detta. Då flera doktorander är finansierade med externa medel är det således ett önskemål från dessa personer om att minimera kostnaderna genom att använda stipendiering för finansiering av forskarstudierna.

Akademistyrelsen har ännu inte tagit ställning till förslaget.

Utbildningsvetenskapliga fakultetsnämnden

Inom fakulteten är det institutionen för pedagogik och didaktik (IPD) som har den i särklass största volymen på forskarutbildningen. IPD har sedan länge haft som policy att anställa doktorander och har inte använt utbild-

ningsbidrag de senaste antagningarna. En avveckling får därför inga konsekvenser. Dimensioneringen av forskarutbildning vid IPD är snarare beroende av i vilken omfattning redan antagna doktorander behöver finansieras. I systemet finns totalt ca 15 personer som skulle kunna komma i fråga för stöd under begränsad tid.

För att kunna erbjuda sådant stöd och samtidigt kunna göra kontinuerliga nyantagningar med befintlig dimensionering bedömer institutionen att det skulle krävas ett *medelstillskott* till forskarutbildningen om motsvarande c 2 mkr. Detta medelstillskott är dock inte direkt relaterat till den nu aktuella förändringen.

Institutionen för mat hälsa och miljö (MHM) har ett fåtal aktiva doktorander. Praxis har varit att förordna på utbildningsbidrag under 12 månader för att därefter övergå till doktorandtjänst. Målet är att doktoranden skall utöva forskarstudier till 80 procent och undervisa motsvarande 20 procent. En övergång till doktorandtjänst redan från forskarstudiernas början medför, vid oförändrad medelstilldelning och oförändrade löneförhållanden, att institutionen kan anta endast tre eller fyra doktorander under en sexårsperiod. För att bibehålla nuvarande nivå krävs ett *medelstillskott* om c 500 kkr per år.

Vid institutionen för arbetsvetenskap har samtliga 11 doktorander finansiering genom någon form av anställning (varav sju doktorandanställningar) och några konsekvenser följer därför inte av en övergång till anställning från första dagen.

Humanistiska fakultetsnämnden

Inom den humanistiska fakulteten finns inga principiella tveksamheter inför att övergå till en modell för doktorandfinansiering där alla antagna också är anställda. Tvärtom ser man detta som en eftersträvarsvärd princip.

Problemet är den oönskade konsekvens en sådan övergång för med sig i form av färre forskarstuderande till följd av de ökade kostnaderna. I detta dilemma har fakulteten tidigare gått in för två år med utbildningsbidrag och sedan två år med doktorandtjänst, men för de doktorander som ska börja 2008 har man ändrat denna avvägning till ett plus tre år.

Problemen med krympande miljöer för utbildning på forskarnivå upplevs som högst reella, exempelvis vad gäller förutsättningarna för att kunna upprätthålla och vidareutveckla seminarie- och kursverksamhet med hög kvalitet. Man menar vidare att längre uppehåll mellan antagningen av nya doktorander även skapar problem för miljöerna i stort, inte minst till följd av att utbildningen på forskarnivå befinner sig i den skärningspunkt mellan forskning och utbildning som bidrar till dynamiken inom ämnena.

För närvarande har fakulteten p.g.a. den ekonomiska situationen bara kunnat ledigkunga 18 bidrag. Detta betyder att nära hälften av fakultetens ämnen för studier på forskarnivå inte kan anta nya doktorander, för så vitt dessa inte har annan försörjning. Om således ”stora” ämnen för närvarande endast kan

räkna med en nyantagning per år, kan detta för mindre ämnen betyda att antagning kommer att ske med två eller flera års mellanrum.

När ekonomin är balanserad beräknas 25 doktorander kunna antas per år enligt nuvarande system. Omvandling till finansiering med doktorandanställning hela studietiden skulle innebära en minskning om 10 utrymmen. För bibehållande av antagningsvolymen krävs ett *medelstillskott* om c 14,9 mkr per år när förändringen är helt genomförd efter fyra år.

Vad gäller *tiden för det föreslagna systemskiftet* framstår årsskiftet 2010–11 som en god riktpunkt i och med att stipendierna från Anna Ahrenbergs fond, från vilken för närvarande fyra doktorander vid Humanistiska fakulteten får bidrag, fasas ut vid denna tidpunkt. En komplikation i sammanhanget anges dock de nationellt utlysta stipendierna i moderna språk från Knut och Alice Wallenbergs stiftelse vara: om dessa finns kvar efter årsskiftet 2010/2011 vore det olyckligt om studerande som tilldelats sådant stipendium skulle tvingas söka sig bort från Göteborgs universitet.

Konstnärliga fakultetsnämnden

Inför den planerade doktorandantagningen 2008 om åtta platser har en jämförelse gjorts mellan utbildningsbidrag och doktorandlön under det första året. Fördyringen blir 1 254 528 kr. Ytterligare två platser finansieras under 2008 av utlovade medel från stiftelsen Anna Ahrenbergs fond för vetenskapliga m.fl. ändamål med vardera 135 180 kr/år. Om även dessa två platser skulle omvandlas till doktorandanställningar behövs ytterligare 671 232 kr i fakultetsmedel, alltså ett *medelstillskott* om sammanlagt 1 925 760 kr. Studiemedel förekommer inte.

Angående eventuell förändring av dimensioneringen är det oklart hur fakultetsnämnden kommer att prioritera i kommande budgetdiskussioner. Om nämnden finner att det finns ekonomiska ramar kan en förändring till doktorandanställningar i stället för utbildningsbidrag för första året av forskarutbildningen genomföras redan *under 2008*. Det är dock oklart om de två stipendieplatserna kan omvandlas. En omförhandling av stipendieringen skall ske inför 2010. Troligen är det svårt att genomföra en förändring dessförinnan. En möjlighet kan vara att fakulteten går in med utbildningsbidrag och täcker upp skillnaden mellan stipendium och doktorandanställning (beräknat efter skatt). Detta är också en prioriteringsfråga för nämndens budgetdiskussioner.

Handelshögskolans fakultetsnämnd

Handelshögskolan är i grunden positiv till en modell med enbart anställda forskarstuderande och menar att det är angeläget att kunna erbjuda goda arbetsvillkor för att kunna konkurrera om kompetenta sökande till forskarutbildningen. Samtidigt skulle förslaget medföra stora konsekvenser för forskarutbildningens framtid då Handelshögskolan i hög grad är beroende av samverkan med externa finansiärer och flera av dessa har stipendier som fi-

nansieringsform. Det är osäkert om den goodwill ett beslut om enbart anställningar medför, skulle komma att uppväga de negativa konsekvenserna avseende bland annat volym och kvalitet.

Beredningen av frågan bör från universitetets sida vara ett led i en process där nya medel tillförs forskarutbildningen och där samverkan sker med finansierarna.

Av totalt 196 forskarstuderande registrerade i Ladok har 101 personer någon form av anställning inom eller utom högskolan (doktorand 55, doktorand/projektassistent 5, biträdande forskare 9, annan anställning inom högskolan 35, annan anställning utanför högskolan 6). Till detta kommer 6 personer som finansieras med utbildningsbidrag. Antalet registrerade stipendiater i Ladok är 34. I kategorin övriga återfinns man till största delen personer som antagits till forskarutbildningen innan kravet på finansiering infördes, personer med låg aktivitetsgrad, någon pensionär och några med privat finansiering.

Med nuvarande storlek på fakultetsanslaget kommer det inte att vara möjligt att upprätthålla dagens volym på forskarutbildningen utan betydande inslag av stipendiefinansiering.

Den föreslagna modellen skulle komma att påverka Handelshögskolans institutioner i olika hög grad. För någon institution medför den nya modellen inte några större förändringar då man redan i dag strävar mot anställda forskarstuderande och använder stipendier i begränsad omfattning. För flertalet institutioner skulle emellertid konsekvensen bli en drastisk minskning av forskarutbildningen om inte ytterligare medel tillförs. Detta gäller inte minst institutionen för nationalekonomi med statistik. Institutionen använder sig av både utbildningsbidrag och stipendier och bedömer att en övergång till enbart doktorandanställningar skulle mer än halvera intagningen till forskarutbildningen, innebärande intagning endast vart fjärde år.

Fakulteten finner det komplicerat och resurskrävande att göra mer kvalificerade bedömningar av de kostnadsökningar och därmed det behov av *medelstillskott* som den aktuella reformen skulle medföra. Med hänvisning till institutionens för nationalekonomi resonemang (jfr ovan!) konstaterar man att kostnaden för en doktorandanställning är ungefär dubbelt så stor som för en forskarstuderande med utbildningsbidrag och ungefär tre gånger så stor som för en stipendiat. Det är dock svårt att göra beräkningar utifrån detta, då stor osäkerhet råder om i vilken mån stipendiemedel kan (få) om disponeras till lönedel. Vad gäller frågan om fördyring och behov av medelstillskott hänvisas därmed till de resonemang som förs längre fram i rapporten.

Fakulteten framhåller att det är av största vikt att det finns en aktiv doktorandgrupp som är tillräckligt stor för att utgöra en kritisk massa. En minsk-

ning av volymen i forskarutbildningen skulle få negativa konsekvenser för kvaliteten i forskarutbildningen och innebära en återgång från gruppundervisning till ensamstudier.

Vidare skulle problem för generationsväxlingen uppstå inom vissa ämnen.

Det finns en mycket stor oro vid Handelshögskolans institutioner att man skall förlora externa finansiärer om universitetet väljer att övergå till den nya modellen. Bedömningen är att stora externa finansiärer, som t.ex. Sida och MISTRA, inte kommer att acceptera stora fördyringar på grund av en lokal policy. Sida är för närvarande Handelshögskolans största externa anslagsgivare (90 mkr/3 år) och doktorandprogrammet utgör en del i ett större samarbete. Om en komponent i samarbetet fallerar finns risk för att hela samarbetet ifrågasätts och flyttas till de mindre högskolorna (detsamma gäller MISTRA). Om Sida faller bort som finansiär bedömer institutionen för nationalekonomi med statistik att doktorandprogrammet i nationalekonomi faller under hållbar storlek och måste läggas ned.

Vidare förhandlar Handelshögskolan för närvarande med externa privata finansiärer som förklarar sig intresserade av att i stiftelseform delfinansiera en forskarutbildning med en kraftsatsning på det senare skedet av utbildningen. Ett beslut att finansiering måste ske på samma villkor under hela utbildningstiden skulle minska flexibiliteten i antagningsprocessen.

Många doktorander kräver längre tid än fyra år för att slutföra sin forskarutbildning och kompletterande finansiering är därför ofta nödvändig. I detta avseende utgör stipendiefinansiering ett alternativ. Stipendier utgör också en effektiv start på en forskarutbildning och bidrar positivt till rekryteringen av doktorander.

En särskild problematik gäller hur man skall förhålla sig till utländska forskarstuderande med egen stipendiefinansiering som vistas i Sverige periodvis. Skall dessa ges samma anställningsvillkor som svenska forskarstuderande?

Handelshögskolans fakultetsnämnd finner det *svårt att ange inom vilken tidsperiod en förändring vore möjlig* då en övergång till en ny modell med enbart anställda forskarstuderande skulle förutsätta att forskarutbildningen tillfördes ytterligare medel. Det måste finnas tid för diskussion såväl med externa finansiärer som med den egna verksamheten. Samtidigt måste de studenter som påbörjat sin forskarutbildning (och som avser att påbörja sin utbildning under 2008) med stipendiefinansiering få möjlighet att avsluta densamma.

IT-universitetet

Vid IT-universitetet uppbär inte någon av de forskarstuderande utbildningsbidrag, stipendier eller studiemedel. Huvuddelen (26 personer) har anställning som doktorand eller företagsdoktorand. Av de övriga har 8

anställning inom högskolan och 3 anställning utanför högskolan (med forskarutbildning inom anställningen). Inga konsekvenser av betydelse av en övergång till ett system där alla forskarstuderande har anställning från första dagen kan förutses.

Sammanfattning av fakulteternas yttranden

Inställning till reformen

Fakulteterna är över lag principiellt positiva till en förändring i riktning mot att alla forskarstuderande får anställning redan från studiernas början. Man ser dock större eller mindre problem förbundna med detta.

Möjlig tidsplan

I allmänhet bedömer man att en förändring vore möjlig inom en tidsram om två till tre år.

Konsekvenser för forskarutbildningen

Inom ett par områden blir konsekvenserna små eller inga. Så till exempel skulle IT-universitetet inte beröras. Konsekvenserna för utbildningsvetenskapliga fakulteten blir också förhållandevis ringa, då endast en institution med ett fåtal doktorander berörs. I övrigt tillämpar man redan principen om anställning från första dagen.

I övrigt får en övergång till anställning från första dagen naturligtvis till konsekvens att utbildningsvolymen minskar, givet oförändrade resurser. I flera fall talar man om en halvering av antalet forskarstuderande och man ser risker för att av statsmakterna uppställda examinationsmål inte skall kunna uppfyllas.

Såväl naturvetenskapliga fakulteten som Sahlgrenska akademien har redan avskaffat stipendier som finansieringsform och inte minst inom Sahlgrenska akademien har förts diskussioner om att i princip tillämpa anställning som enda finansieringsform. Nämndområden inom vilka stipendier används i större utsträckning ser större problem med en sådan förändring. Inte minst gäller detta handelshögskolan som ser fördelar med stipendiefinansiering som ”en effektiv start på forskarutbildningen” och som kompletterande finansiering i vissa fall. Man är också orolig för att förlora externa finansiärer då man bedömer att dessa kommer att motsätta sig den fördyring som följer av en övergång från stipendier till doktorandanställning. Sahlgrenska akademien berör också fördyringsaspekten och den minskning av antalet externfinansierade heltidsdoktorander som torde följa av denna, men påpekar samtidigt att en sådan utveckling vore helt i enlighet med akademins strategiska plan.

Mot bakgrund av att handelshögskolan i hög grad är beroende av externa finansiärer, varav flera erbjuder stipendier som finansieringsform, framhåller

man att beredningen av frågan om övergång till enbart anställning bör ”vara ett led i en process där nya medel tillförs forskarutbildningen och att detta sker i samverkan med finansiärerna.”

Handelshögskolan och humanistiska fakulteten tar upp kvalitetsaspekter relaterade till forskarutbildningens dimensionering. Man framhåller vikten av aktiva doktorandgrupper, tillräckligt stora för att utgöra ”en kritisk massa”. ”Krympande miljöer” riskerar att leda till kvalitetsförsämringar såväl i forskarutbildningen som för verksamheten i stort.

En minskning av volymen i forskarutbildningen kan vidare medföra generationsväxlingsproblem.

Erfarenheter av finansieringsmodellerna vid naturvetenskapliga fakulteten och Sahlgrenska akademien

Naturvetenskapliga fakulteten redovisar över lag goda erfarenheter av sin finansieringsmodell med endast utbildningsbidrag och doktorandanställning som godkända finansieringskällor.

Sahlgrenska akademien konstaterar att en befarad nedgång i antalet nyantagna doktorander som en följd av stipendiernas avskaffande snarare blivit det omvända, även om man finner det för tidigt att dra några säkra slutsatser. Någon drastisk minskning torde dock inte borttagandet av stipendierna föra med sig.

Kostnadsberäkningar

Det är svårt och skulle kräva ett omfattande utredningsarbete, framför allt inom de fakulteter som har en mycket ”blandad” finansiering av forskarstudierna, att göra säkra beräkningar av vad en övergång till doktorandanställning skulle kosta och av i vilken grad de ökade kostnaderna skulle belasta fakultetsanslaget. Helt säkra beräkningar torde för övrigt vara närmast omöjliga att göra, då framtida förändringar av relevanta parametrar kan komma att ske. De uppskattningar som fakulteterna har gjort har också i allmänhet karaktären av överslagsberäkningar.

I bilaga 5 redovisar utredningsgruppen en uppskattning av den kostnadsökning ett fullt utbyggt system med enbart anställda doktorander skulle föra med sig. Ett försök har således gjorts till simulering av den skillnad i kostnad som skulle uppstå om de doktorander, som idag uppbär utbildningsbidrag eller studiemedel eller är stipendiater med en aktivitetsgrad om minst 50 procent, innehade doktorandanställning. (De med lägre aktivitetsgrad kan inte bli aktuella för sådan anställning.) Beräkningarna bygger, som framgår av bilagan, på ett antal antaganden, vilka i och för sig införts för att öka precisionen i beräkningen, men vilka samtidigt mer eller mindre väl avspeglar förhållandena inom respektive fakultet. Merkostnaderna avser den totala kostnadsökningen. Därvid har förutsatts att stipendiemedel inte till någon grad kan omvandlas till lönedel.

Om man vill få fram belastningen på fakultetsanslaget får man ta hänsyn till övriga möjliga finansieringskällor, såsom möjligheterna att öka andelen externfinansiering och möjligheterna att komma överens med externa finansierare om en övergång från stipendiering till doktorandanställning. Gruppen har avstått från att göra någon uppskattning av i vilken utsträckning det sistnämnda kan ske. Från fakulteternas sida har snarast bedömningen gjorts att de externa medlen kan komma att minska om universitetet ställer krav på anställning av de doktorander som ingår i externfinansierade projekt.

Doktorander medverkar ofta i någon utsträckning, dock maximalt 20 procent, i undervisning på grundutbildningsnivå och finansieras normalt i denna del av grundutbildningsmedel. En inte helt orimlig uppskattning är att detta sker i en omfattning motsvarande i genomsnitt 10 procent. Sådan medverkan i undervisning innebär visserligen att utbildningstiden förlängs och att totalkostnaden över utbildningen som helhet således blir densamma, men om man vill beräkna kostnaden för ett enskilt år blir det relevant att väga in finansieringen av undervisningsdelen. I bilagan angivna kostnader för doktorandlöner torde därmed kunna minskas med c 10 procent.

Skillnaden i merkostnader enligt bilaga 5, med eller utan korrigering för doktorandernas undervisningsdel, är i allmänhet förhållandevis små i jämförelse till fakulteternas uppskattningar. Till en del kan skillnaderna förklaras av att beräkningsmodellerna skiljer sig åt och av att utredningsgruppens beräkningar utgår från uppdaterade registerdata i förhållande till dem som sändes ut till fakulteterna som bilaga till remissen.

På en punkt kan dock skillnaden förefalla stor. Detta gäller Sahlgrenska akademien. Det måste då framhållas att den uppskattning akademien gjort avser behovet av ökat fakultetsanslag inför en omvandling av de doktorandplatser som är finansierade av fakultetsmedel till doktorandanställningar redan från första dagen. Fakultetsanslaget står inom akademien för en förhållandevis liten del av doktorandfinansieringen.

Också beräkningarna för humanistiska fakulteten kräver en kommentar. I detta fall är den beräkningsmodell som utredningsgruppen använt inte tillämpbar. Fakulteten har på grund av sviktande ekonomi tvingats till avsevärda nedskärningar av forskarutbildningen och det antal forskarstuderande man har idag skulle i förlängningen komma att minska avsevärt med nuvarande antagningstal. Fakulteten räknar dock med att åter kunna öka intagningen något när ekonomin är i balans. Det är därmed rimligast att utgå från den planerade framtida utbildningsvolymen vid kostnadsberäkningen och därmed från det belopp som angivits ovan under avsnittet om fakultetens bedömning (14,9 mkr).

Med en korrigering av beloppen i bilaga 5 och det för humanistiska fakulteten beräknade beloppet utifrån antagandet att doktorandlönerna i genomsnitt till 10 procent finansieras av grundutbildningsmedel och med beaktande av Sahlgrenska akademins ovan redovisade egna beräkningar uppgår, grovt sett, behovet av en förstärkning av fakultetsanslagen för att upprätthålla en oförändrad eller planerad utbildningsvolym till de belopp som anges i tabell 2. (Några antaganden om möjligheten att öka externfinansieringen och/eller konvertera stipendiemedel har, som framgått, inte gjorts. Beräkningarna tor-

de därmed vara något ”pessimistiska” för de fakulteter där stipendier är en väsentlig del av studiefinansieringssystemet.)

Tabell 2. Behov av ökning av fakultetsanslaget för oförändrad eller planerad utbildningsvolym

Nämnd	Belopp (kkkr)
NFN	16 600
SFN	8 600
SA	8 400
UFN	430
HFN	13 400
KFN	1 700
HHFN	9 700
ITN	0
Summa	58 830

Viktigt är att, återigen, framhålla är att kostnaderna avser förhållandena när den reform som nu diskuteras är helt genomförd.

Merkostnaderna enligt ovan motsvarar det antal doktorandanställningar som anges i tabell 3. Doktorandkostnaden har för respektive fakultet beräknats enligt samma principer som i bilaga 5.

Tabell 3. Antal doktorandanställningar som merkostnaderna enl. tabell 2 motsvarar

Nämnd	Antal anställningar
NFN	40
SFN	23
SA	18
UFN	1
HFN	36
KFN	4,5
HHFN	26
Summa	148,5

Sammanfattande diskussion

Den kanske viktigaste förutsättningen för att på sikt ge samtliga doktorander ”lön för mödan” från första dagen är uppfylld. Fakulteterna är således överlag positiva till en sådan reform.

Förutsättningarna för att genomföra reformen varierar emellertid och inom flertalet fakulteter ser man större eller mindre problem förbundna med detta. Inom IT-universitetet har dock samtliga doktorander redan anställning inom

eller utom högskolan. Också inom utbildningsvetenskapliga fakulteten är problemen förhållandevis små. Inom Sahlgrenska akademien har redan förts diskussioner och lagts förslag från rådet för forskarutbildningsfrågor till akademistyrelsen om en övergång till enbart doktorandanställningar för de forskarstuderande som finansieras av fakultetsanslaget. Inom konstnärliga fakulteten handlar det om i sammanhanget relativt små belopp beroende på att forskarutbildningen är under uppbyggnad. Det är dock av vikt att ge nödvändiga förutsättningar för en fortsättning av denna uppbyggnad.

Ett genomförande av förändringen förutsätter relativt stora medelstillskott om inte forskarutbildningens dimensionering inom ett antal områden skall sjunka till en nivå, som av fakulteterna bedöms problematisk ur olika aspekter.

De största problemen återfinns inom de fakulteter som har en omfattande stipendiefinansiering och framför allt handelshögskolan ger uttryck för sina farhågor avseende de negativa följder för ämnenas utveckling och den framtida kompetensförsörjningen den aktuella reformen skulle få om inte de ekonomiska förutsättningarna förbättras.

Styrelsen har den 25 oktober beslutat att av den förstärkning av fakultetsanslaget till universitetet om 64 mkr, vilken aviserats i budgetpropositionen för 2008, avsätta 5 mkr som stöd för en anställningsreform inom forskarutbildningen. (Därutöver får fakulteterna en uppräknad av anslagen om 4,5 procent för kvalitetsförstärkning.) Detta är initialt ett viktigt tillskott, men innebär inte att de långsiktiga medelsbehoven tillfredsställs.

Stora framtida ökning av fakultetsanslaget torde inte vara att förvänta. Vad avser externa medel ser åtminstone några fakulteter en risk för att de externa medlen snarare kommer att minska än öka då externa finansiärer kanske inte är beredda att acceptera fördyringar på grund av en lokal policy. I vilken omfattning detta kan komma att ske är svårt att bedöma, men för att förebygga att olika lärosäten spelas ut mot varandra på grund av varierande lokal praxis i detta hänseende finns goda skäl att söka nationell samverkan mellan lärosätena.

Ett av problemen blir således att upprätthålla en tillräcklig utbildningsvolym för att skapa förutsättningar för generationsväxling och framtida kompetensförsörjning. Viktigt ur kompetensförsörjningsperspektiv är också att öka antalet rekryteringstjänster (post-doc), vilket dock i sin tur skapar konkurrens om resurserna. Det är således inte osannolikt att man inom externfinansierade forskningsprojekt väljer att rekrytera postdoktorer framför doktorander då man på detta sätt får en större forskningsinsats inom ramen för tilldelade medel. En ökning av postdoktoranställningarnas antal vore i sig en positiv och välkommen utveckling, men innebär samtidigt att resurserna för doktorandanställningar minskar.

Ett annat problem är de kvalitetsaspekter som är relaterade till forskarutbildningens dimensionering. För stimulerande utbildnings- och forskningsmiljöer är det väsentligt att doktorandgruppernas storlek uppnår en "kritisk massa". Delvis kan problemet med "krympande miljöer" dock kompenseras genom ökad samordning av seminarier och kurser inom – och i någon mån även mellan – fakulteterna.

De vinster man gör vid en övergång till anställning från första dagen är främst relaterade till personalpolitiska och arbets- och studiemiljöaspekter. Det är närmast en truism att konstatera dels att doktoranderna utför viktiga insatser inom dagens forskning, dels att de utgör den viktigaste basen för universitetets framtida kompetensförsörjning. Det är därför av allra största vikt att de tillförsäkras så goda arbets- och studieförhållanden som möjligt. I det långa loppet kan detta visa sig vara en ur kvalitetssynpunkt lönsam investering och underlätta för universitetet att rekrytera de bästa krafterna.

I det korta perspektivet kan också vissa ekonomiska vinster göras. Den förenkling förändringen innebär skulle minska det administrativa arbetet och därmed transaktionskostnaderna. Det är inte heller orealistiskt att tro att en större trygghet i försörjningssituationen och därmed minskad stress skulle leda till ökad genomströmning och även ge förbättrade förutsättningar för avhandlingar av hög kvalitet.

Rekommendationer

Utredningsgruppens uppfattning och rekommendationer är följande:

- Det långsiktiga målet skall vara att alla doktorander, med undantag av dem som genomför sina forskarstudier inom ramen för anställning utanför högskolan (företagsdoktorander m.fl.), skall ges av forskningsmedel (fakultetsanslag eller externa medel) finansierad doktorandanställning från första dagen.
- Som ett första steg avskaffas stipendiering inom de områden där detta ännu inte skett. Berörda fakulteter rekommenderas att inleda förhandlingar med de externa finansiärer som använder stipendier som finansieringsform i syfte att överenskomma om att stipendie-medlen får konverteras till löne-medel. Målet skall vara att avskaffa stipendieringen senast vid utgången av 2008.
- Fakulteterna upprättar en plan för övergången till enbart anställning när stipendieringen avskaffats. När denna plan upprättas skall särskilt beaktas de problem ur bland annat kvalitetshänseende som är förbundna med ”krympande miljöer” för utbildningen på forskarnivå. En plan skall föreligga senast vid utgången av 2008 och avse en övergång till att ha doktorandanställning som enda finansieringsform inom en treårsperiod.

Referenser

Universitet & högskolor. Höskoleverkets årsrapport 2007. Höskoleverket 2007

Kartläggning av stipendier som studiefinansiering i forskarutbildning. Redovisning av ett regeringsuppdrag. Rapport 2006:44 R. Höskoleverket 2006

Bilagor

- Anmodan till fakultetsnämnderna, bil. 1
- Studiefinansiering i forskarutbildningen vid olika lärosäten 2006, bil. 2
- Antal grundutbildningsstudenter och forskarstuderande vid olika lärosäten 2006, bil. 3
- Forskarstuderande vid Göteborgs universitet, fördelade på fakultet, bil. 4
- Schablonmässigt beräknade merkostnader vid övergång till doktorandanställning från forskarutbildningens början, bil. 5

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Personalavdelningen

Hilding Sjödén
tel.: 031-786 49 43
mobiltel.: 0706-63 49 43
e-post: Hilding.Sjoden@gu.se

ANMODAN

2007-09-21 B9 2498/07

1 / 2

Fakultetsnämnderna

Doktorandfinansiering

Rektor har 2007-06-18 beslutat att en inventering skall göras av förutsättningarna för övergången till en modell med enbart anställda forskarstuderande utifrån målet att samtliga doktorander som antagits vid universitetet skall ha någon form av anställning redan från första dagen. Det är därvid särskilt angeläget att analysera vilka konsekvenser en avveckling av utbildningsbidrag och stipendier får för fakulteterna. I samband med inventeringen skall vidare de finansieringsmodeller som utvecklats under senare år och som tillämpas inom Sahlgrenska akademien och den naturvetenskapliga fakulteten belysas.

En arbetsgrupp har bildats för utredningen i fråga. Gruppen består av

Hilding Sjödén, personalavdelningen (sammankallande)
Lennart Adler, naturvetenskapliga fakulteten
Andreas Bjurström, doktorand, globala studier
Anna Frisk, konstnärliga fakulteten
Börje Haraldsson, Sahlgrenska akademien och
Fredrika Lagergren Wahlin, samhällsvetenskapliga fakulteten

Till detta brev bifogas en sammanställning över de doktorander som var registrerade i LADOK vårterminen 2007 samt en sammanställning över de doktorander som innevarande månad finns registrerade i det personaladministrativa systemet som tillhörande någon av följande kategorier: doktorand (d.v.s. innehavare av anställning som doktorand), doktorand/projektassistent, assistent med utbildningsbidrag resp. innehavare av utbildningsbidrag.

Fakulteterna ombedes granska det utsända materialet och göra de korrigeringar och kompletteringar som är erforderliga för att uppgifterna om antalet

doktorander och deras försörjningssituation skall bli så rättvisande som möjligt. Inte minst är det av intresse att få klarhet i försörjningssituationen för dem för vilka uppgift saknas.

Fakulteterna ombedes vidare *dels* analysera de konsekvenser en avveckling av utbildningsbidrag och stipendier och, i de fall detta förkommer, studiemedelsfinansiering av forskarstudierna skulle få för resp. fakultet i olika hänseenden, såsom forskarutbildningens dimensionering m.m., *dels* göra en bedömning av inom vilken tidsperiod en sådan förändring vore möjlig att genomföra.

Sahlgrenska akademien och den naturvetenskapliga fakulteten ombedes särskilt beskriva och redovisa erfarenheterna av de finansieringsmodeller som tillämpas inom resp. område.

Uppgifterna inges, gärna via e-post, till personalavdelningen, Hilding Sjöden, senast den 10 oktober 2007.

För arbetsgruppen

Hilding Sjöden

Studiefinansiering i forskarutbildningen höstterminen 2006

Uppgifter hämtade ur Högskoleverkets årsrapporter och NU statistikdatabas.

Lärosäte	Dokt.anst.	Annan anst., hsk	Utb.bidrag	Stipendier	Anst. utanför hsk och Övr. 1)	Totalt
Uppsala universitet	1092	254	286	177	507	2316
Lunds universitet	1448	166	198	105	900	2817
Göteborgs universitet	687	219	236	161	900	2203
Stockholms universitet	835	387	283	174	528	2207
Umeå universitet	614	213	122	40	213	1202
Linköpings universitet	704	115	76	31	346	1272
Karolinska institutet	759	237	468	202	1015	2681
Kungl. Tekniska högskolan	775	126	61	174	462	1598
Chalmers tekniska högskola	716	33	0	62	237	1048
Luleå tekniska universitet	306	79	0	35	114	534
Sveriges lantbruksuniversitet	346	75	41	60	94	616
Karlstads universitet	146	41	0	3	54	244
Mittuniversitetet	87	12	1	8	21	129
Växjö universitet	138	33	0	6	49	226
Örebro universitet	151	80	40	14	143	428
Summa lärosätena	8 804	2 070	1 812	1 252	5583	19521
Riket totalt	9 116	2 169	1 879	1371	5811	20346

1) Anställningar utanför högskolan inkl anställning som läkare eller övrigt inkl studiemedel

Antal grundutbildningsstudenter (exkl. uppdragsutbildning) och forskarstuderande 2006

Uppgifter hämtade ur Högskoleverkets årsrapport för 2007.

Lärosäte	Helårsstud., gu	Fo-stud. tot.	Dokt.anst.	Utb.bidr.	Gu-stud/fu-stud	Gu-stud/dokt.anst.	Gu-stud/ dokt.anst.+ utb.bidr.
Uppsala universitet	20 721	2316	1092	286	8,95	18,98	15,04
Lunds universitet	25 545	2817	1448	198	9,07	17,64	15,52
Göteborgs universitet	24 945	2203	687	236	11,32	36,31	27,03
Stockholms universitet	22 350	2207	835	283	10,13	26,77	19,99
Umeå universitet	16 125	1202	614	122	13,42	26,26	21,91
Linköpings universitet	17 218	1272	704	76	13,54	24,46	22,07
Karolinska institutet	5 796	2681	759	468	2,16	7,64	4,72
Kungl. Tekniska högskolan	11 851	1598	775	61	7,42	15,29	14,18
Chalmers tekniska högskola	8 457	1048	716	0	8,07	11,81	11,81
Luleå tekniska universitet	7313	534	306	0	13,69	23,90	23,90
Sveriges lantbruksuniversitet	3 443	616	346	41	5,59	9,95	8,90
Karlstads universitet	7922	244	146	0	32,47	54,26	54,26
Mittuniversitetet	7494	129	87	1	58,09	86,14	85,16
Växjö universitet	7243	226	138	0	32,05	52,49	52,49
Örebro universitet	8588	428	151	40	20,07	56,87	44,96
Summa lärosätena	195 011	19521	8804	1812	9,99	22,15	18,37
Riket totalt	285 061	20346	9116	1879	14,01	31,27	25,93

Forskarstuderande per fakultet enligt Ladok resp. datalagret (Palasso)*

Fakultet	Aktiv. 50-100%	Aktiv. 0-49%	Stip., aktiv. 50%-	Dorand**	Ass. m. utb.bidr.	Utb.bidr.	Dorand/projass
Nat fak	254	71	6	168	62	10	
Sam fak	169	41	16	90	1	19	15
SA	436	451	6	134	28	59	
Utb.vet fak	100	94	1	46		1	
Hum fak	201	106	32	120	3	13	
Konst fak	32	5	4	25		4	
Handelshsk	140	56	34	55		6	5
IT-univ.	28	11	0	13			
Summa	1360	835	99	651	94	112	20

*Uppgifterna i datalagret avser oktober 2007, medan uppgifterna från Ladok avser våren 2007, då stora brister i uppdateringen förelåg i oktober. Ladokuppgifterna har vidare i något fall korrigerats utifrån fakulteternas uppgifter i remissvaren.

**Inklusive tre EU-doktorander (Marie Curiestipendiater) vid nat fak

Merkostnader vid övergång till doktorandanställning från forskarutbildningens början.

Belopp i kkr

Fakultet	Utb.bidr* antal	Utb.bidr., kostn.	Om dokt.anst. kostn.**	Merkostn.	Stip., aktiv. 50%- antal***	Om dokt.anst. kostn.**	Studiemedel antal	Om dokt.anst. kostn.**	Summa merkostn.
Nat fak	72	12874	29514	16641	6	1845			18485
Sam fak	20	3576	7503	3927	16	4502	3	1125	9554
SA	87	15556	40121	24565	6	2075			26641
Utb.vet fak	1	179	375	196	1	281			478
Hum fak	16	2861	5973	3112	32	8960			12072
Konst fak	4	715	1493	778	4	1120			1898
Handelshsk	6	1073	2251	1178	34	9566			10744
IT-univ.	0	0	0	0	0	0			0
Summa	206	36833	87231	50398	99	28349	3	1125	79872

* inkl. assistent med utbildningsbidrag. Lönedelen för denna kategori förutsätts finansierad av andra medel än fakultetsanslaget.

** Kostnaden beräknad utifrån doktorandstegarnas lönenivå, 50%-steget. För SA och NFN har räknats utifrån resp. lönestegars medeltal för 50%-nivån.

***Aktivitetsgraden har uppskattats till i genomsnitt 75%.